

**DAVLAT XARIDLARIDA SUN'IY INTELLEKT VA KORRUPSIYA
XAVFLARINI KAMAYTIRISH**

Xushmurodov Baxtiyor Turg'un o'g'li

Shayxontohur tuman Yoshlar ishlari bo'limi,

Eski Jarariq MFY yoshlar yetakchisi

ORCID: 0009-0007-7632-3868

Annotatsiya: Tezisdavlat xaridlarida sun'iy intellektidan foydalanish orqali korrupsiya xavflarini aniqlash va kamaytirish masalalari ko'rib chiqiladi. 2023–2025-yillarga oid ochiq rasmiy ma'lumotlar tahlil qilinib, raqobatli xaridlar orqali tejalgan mablag'lar hamda sun'iy intellekt yordamida aniqlangan qonunbuzilishlar haqidagi ko'rsatkichlar keltiriladi. Sun'iy intellektning narxlarni solishtirish, shubhali takliflarni aniqlash va nazoratni kuchaytirishdagi imkoniyatlari, shuningdek, inson nazorati va ma'lumotlar sifati bilan bog'liq cheklovlar yoritiladi.

Kalit so'zlar: davlat xaridlari, sun'iy intellekt, korrupsiya xavfi, budget mablag'lari, raqamli nazorat, shaffoflik, raqobat.

Abstract: This thesis examines the use of artificial intelligence to identify and reduce corruption risks in public procurement. It reviews official public data for 2023–2025, including savings from competitive procurement and the reported value of violations addressed with AI assistance. The paper discusses AI applications in

price comparison, flagging suspicious bids and strengthening oversight, while highlighting the importance of data quality and human review.

Key words: public procurement, artificial intelligence, corruption risk, budget funds, digital oversight, transparency, competition.

Аннотация: В тезисе рассматривается использование искусственного интеллекта для выявления и снижения коррупционных рисков в государственных закупках. Анализируются открытые официальные данные за 2023–2025 годы, включая экономию средств в результате конкурентных закупок и сведения о нарушениях, выявленных с помощью ИИ. Раскрываются возможности ИИ для сравнения цен, выявления подозрительных заявок и усиления контроля, а также значение качества данных и человеческого надзора.

Ключевые слова: государственные закупки, искусственный интеллект, коррупционные риски, бюджетные средства, цифровой контроль, прозрачность, конкуренция.

Kirish. Davlat xaridlari budjet mablag'larining sezilarli qismi yo'naltiriladigan soha bo'lib, xaridlarni rejalashtirish, yetkazib beruvchini tanlash va shartnoma ijrosini nazorat qilishdagi kamchiliklar moliyaviy yo'qotishlar hamda korrupsiya xavflarini yuzaga keltirishi mumkin. Bunday xavflar manfaatlar to'qnashuvi, xarid talablarining muayyan yetkazib beruvchiga moslab tuzilishi, bozor narxidan yuqori qiymat belgilanishi, o'zaro kelishilgan takliflar yoki shartnoma shartlarining lozim darajada bajarilmasligi ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonunida davlat xaridlarida ochiqlik, shaffoflik, raqobat va mablag'lardan oqilona foydalanish prinsiplari belgilangan [1]. Elektron xaridlar va ma'lumotlar bazalarini rivojlantirish ushbu prinsiplarning amaliy ijrosini kuchaytirish imkonini beradi. Sun'iy intellekt esa katta hajmdagi xarid ma'lumotlarini tez tahlil qilish, odatiy

holatlardan farq qiluvchi belgilarni aniqlash va nazorat resurslarini xavf yuqori bo'lgan holatlarga yo'naltirish uchun qo'shimcha vosita bo'lishi mumkin.

Tahlil va natijalar. Sun'iy intellekt davlat xaridlarining turli bosqichlarida qo'llanishi mumkin. Birinchidan, narxlarni tahlil qilish vositalari bir xil yoki o'xshash tovar va xizmatlar bo'yicha takliflarni solishtirib, bozor qiymatidan keskin farq qiluvchi narxlarni aniqlashga yordam beradi. Bunda tovarning texnik tavsifi, miqdori, yetkazib berish manzili, muddati va kafolat shartlari kabi omillar hisobga olinishi lozim. Taqqoslash mezonlari bir xil bo'lmasa, algoritmi noto'g'ri xulosa berishi mumkin.

Ikkinchidan, algoritmlar takliflar o'rtasidagi shubhali o'xshashliklar, takrorlanuvchi ishtirokchilar, g'ayrioddiy narxlar yoki hujjatlardagi takroriy belgilarni aniqlashga ko'maklashadi. Bunday belgilar korrupsiya yoki kelishuv mavjudligini o'z-o'zidan isbotlamaydi. Ular mutaxassis tomonidan qo'shimcha tekshiruv o'tkazish uchun xavf signali sifatida ko'rilishi kerak. Yakuniy qaror hujjatlar, qonunchilik talablari va tegishli dalillar asosida inson tomonidan qabul qilinishi zarur.

Uchinchidan, sun'iy intellektga asoslangan tahlil shartnoma ijrosini kuzatishda ham foydali bo'lishi mumkin. Yetkazib berish muddati, shartnoma qiymati, qabul qilish dalolatnomalari va to'lovlar haqidagi ma'lumotlar o'zaro solishtirilsa, kechikishlar yoki nomuvofiqliklarni erta aniqlash imkoniyati oshadi. Buning uchun elektron tizimlardagi ma'lumotlar to'liq, yangilangan va o'zaro mos bo'lishi muhim.

Rasmiy ko'rsatkichlar davlat xaridlarida raqobat va raqamli nazoratning moliyaviy ahamiyatini ko'rsatadi. 2023-yilda raqobatli xaridlar natijasida 8,2 trln so'm, 2024-yilda esa 13,9 trln so'm iqtisod qilingani qayd etilgan [2; 3]. 2025-yil bo'yicha Hisob palatasi sun'iy intellekt yordamida 83 mlrd so'mlik qonunbuzilish holatlari bartaraf etilganini bildirgan [4]. Biroq bu ma'lumotlardan tejalgan mablag' o'sishining sababi aynan sun'iy intellekt bo'lgan, degan xulosa chiqarib bo'lmaydi. Bunday sababiy bog'liqlikni tasdiqlash uchun alohida empirik tadqiqot zarur.

Qo'llash yo'nalishi	Asosiy xavf	Takomillashtirish chorasi
 Bozor narxlarini taqqoslash	 Eskirgan yoki o'zaro taqqoslab bo'lmaydigan narxlar	 Ma'lumotlarni yangilash va tovar xususiyatlarini bir xil mezonlarda solishtirish
 Xarid hujjatlarini tahlil qilish	 Noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan ma'lumotlar	 Ma'lumotlarni tekshirish va xatolarni tuzatish tartibini joriy etish
 Raqobatdagi xavf belgilarini aniqlash	 Takliflar o'rtasidagi shubhali o'xshashliklar	 Shubhali holatlarni mutaxassis tomonidan qo'shimcha tekshirish
 Xarid qarorlarini asoslash	 Algoritm natijasini tekshirmasdan qabul qilish	 Inson nazorati va qarorlarni hujjatlashtirish
 Axborot ochiqligi	 Natijaning qaysi ma'lumotlarga asoslangani tushunarsiz bo'lishi	 Manbalar va asosiy parametrlar haqida axborotni ochiqlash

Manba: muallif tomonidan [1], [3] va [4] manbalar asosida tuzilgan.

Rasmdan ko'rinadiki, sun'iy intellektning amaliy qiymati faqat algoritmning mavjudligi bilan belgilanmaydi. Natijalar ma'lumotlarning sifati, xavf belgilarini aniqlash mezonlari, tekshiruv jarayonining mustaqilligi va qarorlarning hujjatlashtirilishiga bog'liq. Shu sababli sun'iy intellekt tizimlarini joriy etishda algoritm natijalarini tushuntirish, xatolarni tuzatish va noto'g'ri belgilangan holatlarni qayta ko'rib chiqish mexanizmlari ham nazarda tutilishi kerak.

Xulosa. Davlat xaridlarida sun'iy intellekt korrupsiya xavflarini erta aniqlash, xarid ma'lumotlarini solishtirish va nazoratni xavf darajasiga qarab tashkil etishga yordam beruvchi vositadir. Shu bilan birga, u mustaqil ravishda korrupsiya sodir bo'lganini aniqlovchi yoki yakuniy huquqiy qaror chiqaruvchi mexanizm sifatida talqin qilinmasligi lozim. Algoritm natijasi tekshiruvni boshlashga asos bo'lishi mumkin, lekin yakuniy xulosa dalillar va amaldagi qonunchilikka tayangan holda chiqarilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt davlat xaridlarida shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirishi mumkin, biroq uning samaradorligi ishonchli ma'lumotlar, aniq tartib-taomillar, inson nazorati va mustaqil audit bilan birga ta'minlanishi kerak. 2023–2025-yillarga oid rasmiy ko'rsatkichlar ushbu yo'nalishning amaliy ahamiyatini ko'rsatadi, ammo sun'iy intellektning aniq sababiy ta'sirini baholash uchun batafsil xarid ma'lumotlariga asoslangan alohida empirik tadqiqot talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 22-apreldagi O'RQ-684-son "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/uz/docs/-5382974>
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. "Davlat buyurtmachilari tomonidan 115,0 trln so'mlik xaridlar raqobatli tarzda amalga oshirilishi natijasida 8,2 trln so'm mablag' iqtisod qilinishiga erishildi". 19.03.2024. <https://gov.uz/oz/imv/news/view/8113>
3. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. "2024-yilda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yuzasidan amalga oshirilgan ishlar va erishilgan natijalar to'g'risida". 07.02.2025. <https://gov.uz/oz/imv/news/view/35827>
4. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. "Hisob palatasi 2025 yil yakunlari bo'yicha hisobotini e'lon qildi". <https://ach.gov.uz/uz/events-nav/news/detail/69f43179b9b9e42c59771801>